

Biuletyn

Koła Miłośników
Dziejów Grudziądza

T Ziółkowski

Rok IV: 2006

Numer 20 (94)

Data odczytu: 31.05.2006

Data wydania: 31.05.2006

mgr Wiesława Bielawa

Grudziądzkie czasopisma w okresie międzywojennym.

Odzyskanie niepodległości przez Polskę w 1918 roku przyniosło rozwój kultury literackiej, a w niej szczególnie był rozwój prasy. Czasopisma i ich wydawanie stało się poważnym zadaniem w utrwalaniu polskiej świadomości. W dzisiejszych czasach różnorodność środków przekazu zmienia oblicze czasopism i zmniejsza ich rolę we współczesnym świecie. Ale w okresie międzywojennym rozwój periodycznej prasy lokalnej miał wielki wpływ na politykę Grudziądza. Na początku XX wieku Grudziądz był czwartym (po Gdańsku, Elblągu i Toruniu), co do wielkości ośrodkiem miejsko-przemysłowym w prowincji pomorskiej. Pomimo, że zaplecze Grudziądza stanowiła w większości ludność polska, to samo miasto było niemal całkowicie zniemczone. I to burżuazja, urzędnicy i wojsko nadawało ton kulturze... Na tak dużym terenie powołanie polskiego pisma stało się koniecznością. Do Grudziądza docierał „Przyjaciel Ludu” wydawany jeden raz w tygodniu w Chełmnie. Było to bardzo popularne czasopismo i oddziaływało na społeczność naszego miasta.

W Grudziądzu ukazywało się od 1826 roku czasopismo w języku niemieckim „Der Gesellschafts”-Carla Gotthlifa Roethego. Był to tygodnik polityczny. W dniu 2 października 1894 roku wyszedł w Grudziądzu pierwszy numer nowego czasopisma polskiego na Pomorzu Gdańskim „Gazety Grudziądzkiej”, która była wydawana do 1939 roku. „Gazeta Grudziądzka” jako czasopismo zdobyła pierwsze miejsce wśród czasopism ogłaszanych w języku polskim.

Docierała do mas robotniczych, chłopskich; podtrzymywała znajomość mowy polskiej, uczyła historii i zapoznawała z osiągnięciami. Dołączała kalendarze, obrazki z historii Polski, porady prawne i gospodarcze.

Pismo to miało dodatki dla dzieci „Przyjaciel Działwy”, (od roku 1926 jako „Przyjaciel Młodzieży”) oraz „Kalendarz Mariański”, powieści literackie, malarstwo polskie. Twórcą i wydawcą czasopisma był Wiktor Kulerski, który miał talent organizatorski i taktyczny. To on w sposób masowy stworzył sieć korespondentów i kolporterów, którzy zasilali łamy jego gazety wiadomościami z terenu całego kraju, byli propagatorami i zdobywali abonentów. W połowie lat dwudziestych wychodziła „Gazeta Grudziądzka” w nakładzie 80 tysięcy egzemplarzy i była pismem PSL „PIAST”.

Drugim czasopismem wychodzącym w Grudziądzu był „Głos Pomorski”, organ Chrześcijańskiej Demokracji. Wychodził on od stycznia 1920 roku do 1 marca 1928 roku. Główną przyczyną upadku „Głosu Pomorskiego” była zmiana układu sił politycznych na Pomorzu po przewrocie majowym.

Był to dziennik społeczno-polityczny, reprezentujący interesy partii, ale także wiele miejsca poświęcał sprawom kultury i literatury. Oddziaływał na inteligencję i informował o życiu literackim, wskazywał nowe osiągnięcia i umacniał nawyki czytelnicze. Wraz z „Gło-

sem Pomorskim” wychodziły dodatki: „Siła”, poświęcony celom partii; „Świątek Młodzieży” -pismo adresowane dla dzieci i młodzieży; „Sprawy Kobiecte” -adresowane do kobiet. Pi-smem wychodzącym w Grudziądzu w okresie międzywojennym był „Goniec Nadwiślański”, założony we wrześniu 1925 roku przez Spółdzielnię Wydawniczą „Zjednoczenie” z inicjaty-wy Władysława Grobelnego-dyrektora Zakładów Graficznych Wiktora Kulerskiego i miał reprezentować interesy polskiego mieszczaństwa. Pismo to zawierało wiele informacji doty-czących różnych dziedzin z życia Grudziądza i stanowiło jedno z podstawowych źródeł wie-dzy o Grudziądzu międzywojennym.

W okresie międzywojennym wychodziło w Grudziądzu wiele innych czasopism. Niektóre były związane z życiem gospodarczym miasta, inne reprezentowały organizacje spo-łeczne lub zawodowe, jeszcze inne pisma poświęcały swoją uwagę kulturze. Niektóre z cza-sopism miały kilkuletni żywot inne ukazywały się bardzo krótko.

Wykaz i podział czasopism wydanych w Grudziądzu w okresie międzywojennym.

Jest to wykaz utworzony na podstawie bibliografii Henryka Baranowskiego: Bibliografia Czasopism Pomorskich. Województwo Bydgoskie.

Jest to jedyna znana mi bibliografia, która zawiera wykaz czasopism wydawanych na Pomo-rzu.

Zawiera także krótkie adnotacje oraz gdzie znajdują się egzemplarze danego czasopisma (roczniki lub pojedyncze egzemplarze).

1. DRUKARZ POMORSKI, miesięcznik (1933-1939)
2. DZIECKO POMORZA, dwutygodnik (1929-1933)
3. ECHO ŚWIATA, miesięcznik (1931-1933)
4. EXPRES POMORSKI, tygodnik (1930-1933)
5. FEDERACJA, miesięcznik (1924-1931)
6. GAZETA RZEMIEŚLNICZA, dwa x na miesiąc (1921-1923)
7. GŁOS LUDU, tygodnik (1932-1935)
8. GŁOS MIESZCZAŃSKI, dwutygodnik (1924)
9. GŁOS RODZINY WOJSKOWEJ, miesięcznik (1933-1939)
10. GOŚĆ ŚWIĄTECZNY, tygodnik (1921-1931)
11. GOSPODARZ, tygodnik (1900-1939)
12. GROM, częstotliwość zmienna (1922-1923)
13. IDEA LEGIONÓW, tygodnik (1926)
14. INFORMATOR KSIĘGOWEGO, miesięcznik (1933-1934)
15. KALENDARZ GOŃCA NADWIŚLAŃSKIEGO, rocznik (1925-1939)
16. KALENDARZ OSADNICZY, rocznik (1927-1928)
17. KALENDARZ ZAPISKOWY, rocznik (1924-1925)
18. KALENDARZ ZDROWIA I HIGIENY, rocznik (1929)
19. KOMUNIKAT (1936)
20. MIĘDZY OCZY, dwutygodnik (1931-1939) od 1934 roku GŁOS GRUDZIADZKI
21. MIESZCZANIN, częstotliwość zmienna (1921-1922)
22. MOTOCYKLISTA, częstotliwość zmienna (1928-1929)
23. MÓWNICA PUBLICZNA, 4 numery (1925-1926)
24. MUZYK WOJSKOWY, dwutygodnik (1926-1929)
25. NASZ SZTANDAR, nieregularnie (1937)
26. NASZE ŻYCIE, miesięcznik (1926-1929)
27. NAUCZYCIEL POMORSKI, okólnik (1928-1934)
28. NIEZALEŻNY ZJEDNOCZONY ROLNIK, tygodnik (1935-1939)
29. NOWOROCZNIK, (1931)

30. OJCZYŻNA, miesięcznik (1924-1927)
31. OREĐOWNIK STAROSTWA POWIATU GRUDZIĄDZKIEGO, rocznik (1920-1935)
32. PASIEKA POMORSKA, miesięcznik (1927-1947)
33. PŁOMIEŃ, dwutygodnik (1932)
34. POBUDKA DO PRACY, kwartalnik (1929-1931)
35. POCHODNIA tygodnik (1928-1930)
36. POMORZE I GDYNIA, dwutygodnik (1929-1931)
37. PORADNIK DLA ZDROWIA, miesięcznik (1933)
38. PORADNIK ZIEMIANKI POMORSKIEJ, miesięcznik (1934)
39. PRAKTYCZNY KALENDARZ I INFORMATOR NA ROK, rocznik. 1932)
40. PRAKTYCZNY LEKARZ DOMOWY, 1-3 numery (1935-1936)
41. PRZEBOJEM DO NOWEJ POLSKI, dwutygodnik (1938)
42. PRZEGLĄD EWANGIELICKI, dwutygodnik (1934-1939)
43. PRZEGLĄD MŁODZIEŻY, dwutygodnik (1934-1939)
44. REWIA, 1-2 numery (1926)
45. ROLNIK POLSKI, rocznik (1925)
46. ROLNIK ZJEDNOCZONY, tygodnik (1932)
47. RZEMIEŚLNİK, miesięcznik (1921-1939)
48. SAMOOBRONA, dwutygodnik (1933-1938)
49. SOKÓŁ POMORSKI, miesięcznik (1932)1938)
50. SREBRNY EKRAŃ, dwutygodnik (1927-1937)
51. STRAŻ NAD WISŁĄ, miesięcznik (1920-1921)
52. STRAŻAK POMORSKI, miesięcznik (1927-1939)
53. STRAŻNICA BAŁTYCKA, miesięcznik (1924-1929)
54. ŚWIAT FILMU, dwutygodnik (1932-1933)
55. ŚWIAT I PRAWDA, miesięcznik (1924-1926)
56. TEATR, KINO, VARIETE, tygodnik (1924)
57. TĘTENT, miesięcznik (1933-1934)
58. TYGODNIK PARAFIALNY, tygodnik (1933-1935)
59. WALKA LUDU, dwutygodnik, (1932-?)
60. WARSZTAT SZEWSKI, dwutygodnik (1931-1932)...

DZIENNIKI:

1. GAZETA GRUDZIĄDZKA (A), 3x w tygodniu (1894-1939)
2. GAZETA GRUDZIĄDZKA (B), tygodnik (1931-1939)
3. CODZIENNY GONIEC LUDOWY, dziennik (1934-1936)
4. GAZETA POMORSKA (GŁOS POMORSKI), dziennik (1921-1926)
5. GONIEC NADWIŚLAŃSKI, dziennik (1925-1939)
6. KURIER POMORSKI, dziennik (1924)

Jak wynika z wyżej wymienionego spisu, przeciętny żywot czasopism to trzy do pięciu lat. Włączyłam do wykazu również sześć dzienników, aby zaznaczyć, że oprócz czasopism, gazety te odgrywały również wielką rolę w przekazywaniu informacji. Można również zauważyć, że w miejsce zanikających czasopism tworzą się nowe na przykład:, gdy w 1927 roku przestaje wychodzić „Ojczyzna”, to w roku 1928 pojawia się „Pochodnia”- także czasopismo o treści politycznej. Umieściłam jeden okólnik, ponieważ był wydawany tak jak czasopismo i charakteryzował się stosunkowo długim okresem na rynku prasowym, poza tym był jedynym pismem dla nauczycieli („Nauczyciel Pomorski”).

Podział czasopism ze względu na treść:

Polityczne- to czasopisma, które zawierają treści polityczne adresowane od rządu dla ludu. Ugrupo-

wania rządzące zawsze starają się o to, aby ich wpływ polityczny na czytelnika był duży. Czasopisma wręcz mają być ich bronią. Rząd zawsze chce wpływać na kierunek polityczny poszczególnych pism. Szczególne znaczenie dla grup rządzących miało pozyskanie czasopism o bardzo wysokich nakładach, obejmujących swoim oddziaływaniem bardzo szerokie kręgi społeczne.

Odbywało się to na przykład: przez przepisy prawne, normujące funkcjonowanie prasy, naciski polityczne, ekonomiczne, ograniczenia do pełnych informacji, ingerencja w systemie produkcji i kolportażu prasy. Wskazywano, jakie wiadomości i tematy bagatelizować a jakie eksponować, które pozostawić bez komentarza lub przemilczeć. Za takie przysługi pisma otrzymywały różne przywileje. Głównym było wsparcie materialne lub dostęp do poufnych wiadomości. Wręcz konfiskatą nakładu czy sądem straszono te pisma, które otwarcie zaatakowały aktualny porządek polityczny i społeczno-gospodarczy państwa.

Po przewrocie majowym polityka prasowa była całkowicie opanowana przez obóz sanacyjny. Szefowie rządów już nie decydowali o polityce prasowej samodzielnie; byli uzależnieni od polityki wewnętrznej oraz rozkazów, które przychodziły od marszałka Piłsudskiego. Nasilającą się od 1939 roku „militaryzację” państwowej akcji prasowo-propagandowej wiązać należy z zaostreniem się sytuacji międzynarodowej i groźbą wybuchu wojny. Andrzej Paczkowski w swojej pracy „Prasa w życiu politycznym Drugiej Rzeczypospolitej”; zreferował ogólne prawidłowości powiązania prasy z różnymi ośrodkami i z pomajowym obozem rządowym. Sprawa ta została poruszona także w artykule Darii i Tomasza Nałęczów „Prasowa działalność piłsudczyków” oraz w artykule Andrzeja Paczkowskiego i Wiesława Władkę „Państwa- partie-prasa w Drugiej Rzeczypospolitej”.

Problemy prasowe w ówczesnej Polsce nie omijały i Grudziądza. Cała prasa wychodząca w tym okresie była uzależniona od obozu rządzącego. Jedną z największych prasowych hitów grudziądzkiej prasy a mianowicie „Gazeta Grudziądzka” była organem działaczy PSL „Piast”.

Grudziądzanie zajmujący się polityką mieli do wyboru gazety: „Gazetę Grudziądzką”, „Goniec Nadwiślański” czy „Głos Pomorski”. Na ich łamach śledzili walkę polityczną, tam codziennie mogli przeczytać, co nowego dzieje się nie tylko w Polsce, ale w samym Grudziądzu. Jeśli chodzi o czasopisma typowo o treści politycznej, to bardzo krótko ukazywało się (1924-1927) „Ojczyzna”. Był to miesięcznik polityczno-społeczny. Czasopismo to omawiało sprawy polityczne i społeczne Grudziądza na tle całego kraju i borykało się z tymi samymi problemami, co prasa ogólnopolska.

W miejsce „Ojczyzny” wydano tygodnik „Pochodnia”, który był organem Polskiej Partii Socjalistycznej na Pomorzu. Wychodził też bardzo krótko- w latach 1928-1930. Nie był wygodny dla władzy, więc zastosowano represje ekonomiczne, w wyniku, których przestał się ukazywać.

Ciekawym czasopismem ukazującym się w Grudziądzu od 1931-1939 roku było „Między Ocy”. Niezależny, demokratyczny, bezpartyjny organ poświęcony obronie polskości Pomorza. Był to dwutygodnik i od 1934 roku zmienił nazwę na „Głos Grudziądzki”. Niezależne pismo pomorskie. O tych czasopismach nie ma opracowań. Chciałam tylko zaznaczyć, iż czasopisma o treści politycznej też ukazywały się w Grudziądzu i miały duży wpływ na życie czytelników.

Druga grupa, to czasopisma wydawane przez organizacje zawodowe, zwarte grupy zawodowe a adresowane do konkretnego czytelnika. Takich czasopism w Grudziądzu w okresie międzywojennym wychodziło najwięcej, bo aż 31. Kwartalniki ukazywały się cyklicznie, raz na trzy miesiące. Odgrywały jednak bardzo ważną rolę dla swych odbiorców, którzy pracowali w różnych zawodach i potrzebowali bieżących wiadomości związanych z wykonywaną pracą.

Czasopisma przeznaczone dla grup zawodowych i związkowych wydawane w Grudziądzu to: „Drukarz Pomorski” Informator Związku Zawodowego Drukarzy i Pokrewnych

Zawodów W Polsce. Redaktorem był Franciszek Pielawa Organ wydawano w latach 1933-1939. Na jego łamach omawiano sprawy związane z polskim drukarstwem, normy prawne, zasady pracy i wszystko to, co dotyczyło zawodu drukarza. Czasopismo to nie zachowało się. „Gazeta Rzemieślnicza”, „Rzemieślnik”, „Przyjaciel Młodzieży Terminującej” są to czasopisma wydawane przez Izbę Rzemieślniczą dla potrzeb najliczniejszej grupy zawodowej, przed wojną było bardzo dużo małych warsztatów. Wydawał te czasopisma Władysław Grobelny, a redaktorem naczelnym był Jan Ciszewski.

„Rzemieślnik” wychodził od 1921 do 1939 roku, czyli zdomował się na grudziądzkim rynku wydawniczym na 18 lat. Najwięcej numerów tego czasopisma (1924-1930) posiada Biblioteka Jagiellońska. Był to informator instytucji i organizacji rzemieślniczych na Pomorzu, a także na ich łamach omawiano aktualne wiadomości. Pismo skierowane do wszystkich tych, którzy pracowali w warsztatach, uczyli się rzemiosła i pogłębiali swoją wiedzę poprzez lekturę pisma. Na uwagę zasługuje „Warsztat Szewski”, który był pierwszym polskim dwutygodnikiem dla zawodu szewców. Wydawcą był J. Hoffman.

Inną grupą zawodową, która miała swoje czasopisma to rolnicy. Wymienić tu należy: „Głos Ludu”. Organ Stronnictwa Rolniczego; „Gospodarz”. Pismo rolnicze dla włościan wychodzące w Grudziądzu, co czwartek oraz „Komunikat” wydawany przez Pomorski Związek Włościański. „Niezależny Zjednoczony Rolnik” wydawany był przez Feliksa Wojciechowskiego.

Czasopisma te, były kopalnią wiedzy dla rolników, a także formą komunikacji pomiędzy urzędem a rolnikiem. Rolnicy dowiadywali się jak mogą poprawić swoją wydajność pracy, ale głównie mogli w ten sposób odbierać kulturę, rozrywkę, ogłoszenia i wszystko to, co niesie prasa dla przeciętnego czytelnika.

Grudziądz miał wielu chrześcijan, dlatego i ta grupa posiadała swoje pisma. Do najważniejszych można zaliczyć: „Tygodnik Parafialny Parafii Rzymsko-katolickich w Grudziądzu”, wydawane przez biuro parafialne przy kościele świętego Mikołaja w Grudziądzu. Redaktorem odpowiedzialnym był A. Mechlin. Drugim czasopismem poświęconym grupie ewangelickiej był „Przegląd Ewangelicki”. Czasopismo to było organem Polskich Zborów Ewangelickich na Pomorzu. Wydawcą był Ryszard Danielczyk.

W Grudziądzu był też wydawany „Nauczyciel Pomorski. Okólnik organizacyjny Pomorskiego Oddziału Okręgowego Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych”. Redaktorem był Albin Nowicki.

Ten sam wydawca oprócz „Nauczyciela Pomorskiego” wydawał dla dzieci: „Dziecko Pomorza”. Ilustrowane czasopismo dla dzieci. Redagowane przez Mieczysława Burka i Albina Nowickiego. Czasopisma dla dzieci oznaczają się prostym językiem, inną czcionką, wieloma ilustracjami. Mają na celu uczyć, rozwijać wyobraźnię i wpływać na osobowość małego dziecka. Dlatego czasopisma dla dzieci muszą posiadać zespół redakcyjny specjalnie przygotowany do wymogów najmłodszego czytelnika. Tak też było.

Najbardziej prężną grupą zawodową, mającą swoje czasopisma było wojsko. Grudziądz to miasto wojskowe. Szkolono ułanów z całej Polski, potrzebna była kadra oficerska. Rodziny wojskowych jak i sami wojskowi tworzyli życie kulturalne Grudziądza. Jednym z elementów było powstanie czasopism. Często były to czasopisma unikalne, jak „Głos Rodziny Wojskowej”, wydawany przez Rodzinę Wojskową. Redaktorem była Anna Zalewska. Następne, ważne pismo to: „Muzyk Wojskowy”. Dwutygodnik ten poświęcony był kulturze muzycznej w armii polskiej. Wydawcą i redaktorem naczelnym był Eugeniusz Dawidowicz a redaktorem odpowiedzialnym był Antoni Wiczorek. Miesięcznikiem Szkoły Podchorążych Kawalerii w Grudziądzu był „Tętent”, redagowany przez Andrzeja Czaykowskiego. Czasopisma te miały wielki wpływ na swoich czytelników. Tam można było znaleźć artykuły, reportaże, felietony; były też humor i rozrywka oraz ogłoszenia dla tej grupy zawodowej.

„Srebrny Ekran” oraz „Teatr, Kino, Variete” to czasopisma dla czytelników lubiących

film, rozrywkę i widowiska. Pisma te omawiały repertuar teatralny i filmowy. Można było znaleźć recenzję filmu czy spektaklu, który się już ukazał, bądź się ukaże.

Pojedyncze czasopisma miały tytuły: „Pasięka Pomorska”- czasopismo dla pszczelarzy; „Motocyklista” -dla użytkowników motocykli; „Strażak Pomorski”. Organ Związku Straży Pożarnych Województwa Pomorskiego. Redaktorem naczelnym był Tadeusz Ziółkowski. Wychodził długo -od 1927 do 1939 roku. „Strażnica Bałtycka” i „Federacja”; wydawcą był Zarząd Okręgowy Towarzystwa Powstańców i Wojaków. Redaktorem był Tadeusz Ziółkowski. Czasopismo to nie zachowało się Wszystkie czasopisma zamieszczały płatne ogłoszenia, z których utrzymywały się wydawnictwa.

Czasopismo o treści przeznaczonej dla czytelników różnych zawodów w Grudziądzu wychodziło więcej, ale ze względu, na to, że ukazywały się bardzo krótko lub nie ma informacji na ich temat, zostały przeze mnie pominięte.

Wszystkie dane o czasopismach i wydawcach zaczerpnęłam z „Bibliografii Czasopism Pomorskich”, Red. Henryka Baranowskiego. Gdyby nie było tej bibliografii, nie można by ustalić, jakie czasopisma wydawano w Grudziądzu. Pomimo tak dobrej bibliografii nie udało mi się dotrzeć do czasopisma nie wymienionego w tejże książce. Chodzi o miesięcznik „Straż Nad Wisłą”, który poświęcony był sprawom narodowym, kulturalnym i artystycznym. Czasopismo ukazywało się w 1920 roku do 10 numeru. Wydawał je przez Wydział Kulturalno-Oświatowy Dowództwa Okręgu Generalnego „Pomorze” dla celów repolonizacji Pomorza.

W okresie międzywojennym było wydawanych w Grudziądzu aż 64 czasopism. W zbiorach Biblioteki Miejskiej im. Wiktora Kulerskiego znajduje tylko 12 tytułów, reszta to dodatki do gazet. Obok pełnych roczników, dużo jest niekompletnych oraz pojedynczych egzemplarzy tytułów prasowych. Większość (29) czasopism wydawanych w Grudziądzu w latach 1919-1939, znajduje się w Bibliotece Książnicy Miejskiej w Toruniu.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisz, KMDG. Logo KMDG wykonał Grzegorz Rygielski